

ОСОБЛИВОСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ У СУДОВИХ СИСТЕМАХ ПОСТРАДЯНСЬКИХ КРАЇН

Глуценко С.В.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена питанням запровадження спеціалізації у пострадянських країнах. Виокремлено та досліджено моделі адміністративної та економічної (господарської, арбітражної) юстиції на території євразійського простору. Наведено аргументи існування тенденції до самостійності комерційних (господарських, економічних) і адміністративних судових інстанцій та їх відносного відокремлення у судових системах.

Ключові слова: судова система, спеціалізація, економічний суд, господарський суд, адміністративний суд.

Постановка проблеми. Для судових систем європейських країн зі сталою демократією властивою є їх стійкість, оскільки у низці держав системи судів функціонують протягом десятиліть у незмінному або незначно зміненому вигляді. Судові реформи 70–80 рр. ХХ ст. у країнах Європи загалом зберегли основи раніше діючих систем, модернізувавши їх лише частково, при цьому усунувши найбільш застарілі елементи та не торкнувшись базисних принципів організації і діяльності судів. Водночас інша картина склалася на теренах колишнього СРСР, оскільки суспільно-політичні трансформації 90-тих рр. стали визначальними для побудови систем правосуддя у незалежних державах після розпаду єдиної союзної держави.

Аналіз останніх наукових досліджень. Дана проблематика була предметом дослідження багатьох учених, таких як Г. Хомяков, І. Цикунова, І. Мартинович, А. Даулетияр, М. Аленов, А. Боршевський, І. Доля, Х. Ісламходжаєв, Х. Гафуров та інших. У працях зазначених науковців досить детально вивчено особливості запровадження спеціалізації у судових системах відповідних країн.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас виникає необхідність у загальненні реалізованих підходів до функціонування спеціалізованих судів у пострадянських країнах.

Наведене обумовлює **мету дослідження:** 1) дати аналіз реалізації принципу спеціалізації судів з точки зору їх організації у країнах колишнього СРСР; 2) вивчити підходи до організації судів економічної (арбітражної, господарської) юрисдикції; 3) дослідити моделі адміністративної юстиції.

Виклад основного матеріалу. Суди загальної юрисдикції Росії розглядають, крім інших спорів, адміністративні справи та справи про адміністративні правопорушення. У свою чергу арбітражні суди мають повноваження щодо вирішення економічних спорів та інших категорій справ, передбачених процесуальним законодавством. Отже, у цій країні розгляд справ адміністративної юрисдикції покладається як на суди загальної юрисдикції, так і на арбітражні суди. Щодо формування органів адміністративної юстиції, то суди загальної юрисдикції розглядають спори управлінського характеру в порядку цивільного судочинства за винятками, встановленими Законом від 27 квітня 1993 року «Про оскарження до суду дій, рішень, які порушують права і свободи громадян». У свою чергу арбітражним судам також підвідомчі спори управлінського характеру, але лише ті з них, які мають економічну природу. Такі спори вирішуються у порядку, передбаченому арбітражним процесуальним законодавством. Тому щодо вирішення спорів адміністративно-правового характеру в Росії вбачається своєрідний дуалізм, що є предметом наукової

дискусії вчених цієї країни [1, с. 162-164]. Загалом сутність обговорюваних питань зводиться до такого: 1) створення окремої системи адміністративних судів є перспективним напрямом для судової системи, але наразі не досягнуто відповідного рівня розробок теоретичного і практичного характеру для запровадження таких змін; 2) адміністративне судочинство повинно стати самостійною галуззю процесуального права та отримати закріплення у Кодексі адміністративного судочинства; 3) особливості здійснення адміністративного судочинства вимагають створення умов для фахової підготовки суддів адміністративних судів.

Виходячи з того, що Білорусь – це унітарна держава, але у складі Союзної держави, окремі науковці вважають, що побудова її судової системи повинна бути схожою з російською. Тому існує позиція щодо необхідності збереження трьох складових судової влади: Конституційного суду, системи судів загальної підсудності та економічних судів [2, с. 26-31]. Хоча серед науковців Білорусі є як противники, так і прихильники такої побудови судової системи. Зокрема, перші обґрунтовують необхідність жорсткої централізації судової влади, але із забезпеченням реальної незалежності органів правосуддя. Другі аргументують, що централізація послаблює судову владу, тому раціонально будувати судову систему на засадах функціонального розмежування її організаційних за принципом поглибленої спеціалізації та з одночасним збереженням автономії гілок судової влади [3, с. 78-79].

Відповідно до Кодексу Республіки Білорусь про судоустрій і статус суддів від 29 червня 2006 р. судова система включає в себе такі елементи: 1) конституційна юстиція, яка складається з Конституційного суду; 2) суди загальної юрисдикції – Верховний суд, обласні, Мінський міський, районні (міські), військові суди; 3) економічні суди областей та міста Мінська. Тобто система судів Білорусі дозволяє розподілити компетенцію з розгляду справ різних категорій залежно від галузі правового регулювання, суб'єктів, які беруть участь у справі, ступеня складності справи тощо. У системі судів допускається створення спеціалізованих колегій, а також у випадках, передбачених законом, – спеціалізованих судів у справах неповнолітніх, сімейних справах, адміністративних, земельних, податкових та інших судів.

Для судової влади Казахстану на сучасному етапі розвитку однією з актуальних тенденцій визначена спеціалізація судів. Така позиція закріплена у Концепції правової політики на період з 2010 по 2020 рр., в якій зазначено, що основним вектором розвитку судової системи є спеціалізація судів і суддів [4]. Конституційний закон «Про судову систему і статус суддів Республіки Казахстан» від

25 грудня 2000 р. допускає створення спеціалізованих судових органів. На сьогодні в Казахстані функціонують декілька видів спеціалізованих судів, до яких автор відносить: 1) військові суди, військовий суд Республіки Казахстан і військові суди гарнізонів; 2) міжрайонні економічні суди; 3) міжрайонні адміністративні суди; 4) фінансовий суд м. Алмати; 5) міжрайонні суди у справах неповнолітніх міст Алмати та Астани; 6) суди з розгляду кримінальних справ [5, с. 30-32]. Крім перелічених судових органів передбачається подальший розвиток судових установ ювенальної юстиції, а також утворення спеціалізованого податкового суду.

Функціонування у судовій системі цієї країни спеціалізованих судів у науковців викликає ряд зауважень, сутність яких зводиться до того, що розподіл судової влади може її послабити; необхідним є врегулювання компетенції між різними відносно автономними спеціалізованими складовими судової системи та уникнення суперництва між судами різних видів за пріоритетне становище у судовій системі [6, с. 10-13]. Але існують і інші позиції, які полягають у тому, що створення спеціалізованих судів зміцнює основи судової системи, оскільки дозволяє розвантажити загальні суди та забезпечити кваліфіковане судочинство на основі єдності правозастосування, що визначається одним із першочергових завдань реформування [7, с. 21-25]. Таким чином, розвиток спеціалізованого судочинства в Казахстані здійснюється з урахуванням наукових дискусій та концептуальних засад реформи судової системи. Також триває дискусія щодо формування і розвитку екологічних судів. Так, на думку М. Аленова, основним критерієм для віднесення судових спорів до екологічних домінуючим повинен стати предметний критерій. До таких спорів автор відносить справи про відшкодування спричиненої екологічної шкоди [8, с. 64-66]. Серед казахстанських учених пріоритетною є позиція про те, що функціонування екологічних судів може відіграти роль своєрідного правового бар'єра для порушників екологічного законодавства з метою недопущення уникнення відповідальності [9, с. 21-25]. Отже, у запровадженні спеціалізованих форм судочинства у Казахстані вбачаються тенденції, основною метою реалізації яких є розвантаження судів загальної юрисдикції, підвищення фахового рівня суддів та якості правосуддя, подальша професіоналізація судової системи, а законодавство поглиблює спеціалізацію системи судів з дотриманням принципу моноцентризму судової влади.

Судова система Молдови складається з чотирьох рівнів з наступними інстанціями: Вища судова палата, Апеляційна судова палата, 5 трибуналів та 48 секторальних і муніципальних судів, Окружний економічний суд, Економічна апеляційна палата та Військовий суд. Крім того, на підставі Закону від 10 лютого 2000 р. «Про адміністративний суд» судові інстанції уповноважені здійснювати судову перевірку законності адміністративних актів, що видаються органами публічної влади. За Законом «Про економічні судові інстанції» до компетенції Окружного економічного суду належить розгляд у першій інстанції всіх справ, віднесених законом до його компетенції, у всіх населених пунктах Молдови. Водночас підвідомчість спорів цьому суду регулюється Цивільним процесуальним кодексом. Економічна апеляційна палата як судовий орган вирішує у першій інстанції справи і заяви, віднесені до її компетенції, апеляційні скарги і протести на рішення окружних економічних судів, а також касаційні скарги і протести на ухвали окружних економічних судів [10, с. 33-35].

Серед молдавської юридичної спільноти у контексті реалізації реформ судової системи та проведення її до європейських стандартів триває дискусія щодо необхідності залишення або ліквідації у складі системи судів економічних судових інстанцій [11]. Основний лейтмотив прихильників ліквідації – це співвідношення кількості судових рішень, винесених в економічних судах, і програних унаслідок їх діяльності, справ у Європейському суді з прав людини, що спричинило виплати значних сум із державного бюджету та аналогічність цивільним спорам. Водночас молдавськими науковцями висловлюються більш виважені позиції. Наприклад, І. Доля зазначає, що, по-перше, держава повинна забезпечити вирішення економічних конфліктів на всій території. По-друге, упущенням є нерозуміння різниці між спеціалізацією суддів та спеціалізацією судів. По-третє, для Молдови з точки зору витратності процесу необхідно запроваджувати спеціалізацію суддів [12].

На сьогодні систему спеціалізованих господарських судів в Узбекистані складають господарські суди областей і міста Ташкента, господарський суд Республіки Каракалпакстан та Вищий господарський суд. При цьому право на оскарження судового акта, винесеного у першій інстанції, забезпечується наявністю в обласних судах і суді міста Ташкента апеляційних та касаційних інстанцій. У системі господарської юрисдикції Вищий господарський суд є вищим органом судової влади у сфері господарського судочинства, а його судові рішення є остаточною і оскарженню не підлягають.

Адміністративні спори в Узбекистані розглядаються двома відносно автономними системами судів – судами у цивільних і кримінальних справах, у тому числі і військовими судами, та господарськими судами. Суттєво, що у структурі Вищого господарського суду створена судова колегія з вирішення спорів, що виникають із адміністративних правовідносин. Така модель закріплена в Законі від 14 грудня 2000 р. «Про суди». У свою чергу Конституція Узбекистану передбачає адміністративне судочинство поряд із цивільним і кримінальним, але особливості здійснення першого регулюються паралельно Цивільним процесуальним та Господарським процесуальним кодексами [13].

Адміністративні спори у Киргизстані вирішуються відповідно до Цивільного процесуального кодексу від 29 грудня 1999 р., який оперує поняттям адміністративної справи, що є складовою поняття цивільної справи. Проведення в адміністративних справах здійснюється з урахуванням особливостей цивільного судочинства в цих справах. Щодо вирішення економічних спорів, то вони розглядаються по першій інстанції міжрайонними судами, обласними судами як судами апеляційної інстанції та Верховним судом. Касаційна інстанція у Киргизстані не створюється, оскільки принцип її діяльності було визнано неконституційним, але діє процесуальний інститут судового нагляду. Виходячи з наведеного, Законом від 18 липня 2003 р. «Про Верховний суд Киргизької Республіки і місцеві суди» передбачено, що міжрайонні суди, які мають статус районного суду, вирішують лише адміністративні та економічні справи, а в обласних судах та Верховному суді створено судові колегії з вирішення адміністративних і економічних справ.

У Таджикистані також діють судові органи, що здійснюють судочинство в економічній сфері. У цій країні законом 1992 р. арбітражні суди були переіменовані в економічні. Система економічних судів діє у складі обласних судів, суду міста Душанбе,

економічного суду Горно-Бадахшанської області, Вищого економічного суду. Адміністративні спори вирішуються паралельно судами загальної юрисдикції та економічними судами [14, с. 156-166].

Система правосуддя Азербайджану врегульована Законом від 10 червня 1997 р. «Про суддів і суди». Наразі як суди першої інстанції діють районні (міські) суди, що здійснюють правосуддя за правилами територіальної юрисдикції, а також місцеві адміністративно-господарські суди, суди у тяжких злочинах та військові суди. Для перегляду судових рішень зазначених судів функціонують апеляційні суди та Верховний суд [15, с. 9]. Азербайджанським законодавством не передбачено створення окремих судів як адміністративної, так і економічної юрисдикції, тому адміністративні суди як суди першої інстанції створюються на основі системи економічних судів.

У Вірменії згідно з Конституцією від 5 липня 1995 р. діють суди загальної юрисдикції, Апеляційний суд та Касаційний суд, а у випадках, передбачених законом, – і спеціалізовані суди. Адміністративна юстиція представлена Адміністративним судом, що діє на підставі Судового кодексу від 21 лютого 2007 р., згідно з яким Адміністративний суд є спеціалізованим судом першої інстанції в адміністративних справах, а вищою судовою інстанцією щодо його рішень визначено Касаційний суд. Відповідно до постанови Конституційного суду Вірменії від 3 лютого 2009 р., крім спорів публічно-правового характеру, Адміністративний суд повноважний розглядати також цивільно-правові спори, що впливають із адміністративно-правових відносин, у рамках однієї адміністративної справи. У Вірменії також діють господарський, військовий суди. Про важливість господарського судочинства свідчить те, що рішення господарського суду може бути оскаржене тільки в касаційному порядку до Касаційного суду [15, с. 10].

Особливістю судової системи Грузії є те, що загальними судами першого рівня поряд із розглядом цивільних і кримінальних справ здійснюється вирішення публічно-правових. Адміністративне судочинство в Грузії запроваджено з 2000 року. У першій інстанції адміністративні справи розглядають судді-магістрати, районні і міські суди, у другій інстанції – окружні суди, а в касаційній – Верховний суд [15, с. 12]. В окружних судах і Верховному суді створюються спеціалізовані судові колегії з адміністративних та податкових справ. Щодо вирішення інших категорій справ, які впливають із питань комерційної, торговельної діяльності, то вони вирішуються окружними судами як судами першої інстанції. Крім того, у Верховному суді також утворено палату у підприємницьких справах і справах про банкрутство.

Висновок. Отже, запровадження спеціалізації у судових системах розглянутих країн відбувається шляхом виокремлення публічно-правових спорів та спорів, що виникають внаслідок економічної (господарської) діяльності, які спеціалізуються за предметною ознакою (галузевий критерій), а також функціонування військових судових органів та судів у справах неповнолітніх, що спеціалізуються за суб'єктом критерієм.

Щодо розгляду адміністративних спорів, то за законодавством пострадянських країн значну їх частину становлять судові спори між органами публічної влади і громадянами та органами публічної влади і господарюючими суб'єктами. Розгляд таких спорів ураховує специфіку їх вирішення у різних формах. Загалом у проаналізованих судових сис-

темах поряд із судами загальної юрисдикції та адміністративними судами діють суди спеціалізованої компетенції (економічної, господарської), оскільки особлива увага національного законодавства акцентована на питанні про поширення їх юрисдикції не тільки на приватноправові спори у сфері економіки і здійснення підприємницької діяльності, а й адміністративно-правові – між органами публічної влади і господарюючими суб'єктами.

Виходячи з цього, виникає проблема вибору переважного критерію при побудові судової системи та процесуального наповнення діяльності тих чи інших видів спеціалізованих судів. Залежно від обраного пріоритету організації системи судів, функції адміністративної юстиції покладаються на такі судові органи: 1) загальні суди, які розглядають усі спори, що виникають у сфері публічних правовідносин; 2) спеціалізовані (арбітражні, економічні, господарські) суди, повноважні розглядати як спори економічного характеру, так і адміністративні. При цьому реалізуються такі моделі: а) усі справи розглядаються за аналогічними правилами в межах єдиного процесуального закону; б) адміністративні справи вирішуються з особливостями у межах єдиного процесуального закону; в) цивільні, адміністративні справи вирішуються за правилами різних процесуальних законів; 3) спеціалізовані адміністративні суди, які розглядають економічні та неекономічні спори: а) всі справи підлягають розгляду за однаковими правилами в рамках єдиного процесуального закону; б) адміністративні й економічні спори вирішуються за правилами єдиного процесуального закону; в) адміністративні, економічні спори та спори неекономічного характеру розглядаються за правилами двох процесуальних законів.

За результатами аналізу впровадження спеціалізації щодо розгляду спорів господарського (економічного) характеру у досліджених системах судів пострадянських країн можливо прослідкувати, поперше, усталену тенденцію до предметної спеціалізації (Білорусія, Молдова, Росія), до практично суцільної внутрішньої спеціалізації кожного місцевого суду або вищого суду економічної (господарської) юрисдикції (Казахстан, Киргизстан). По-друге, як загальна риса функціонування зазначених спеціалізованих судів констатується наявність окремого блоку законодавчих актів, які регламентують порядок їх створення та функціонування. По-третє, розвиток спеціалізації судових систем у пострадянських країнах вказує на запровадження норм, застосування яких має на меті вирішення спорів у сферах банківської, податкової, митної, антимонопольної діяльності, зобов'язальних відносинах, банкрутства тими суддями, які мають глибокі знання у цих сферах. По-четверте, усвідомлення специфіки розгляду спорів економічного характеру у той чи інший спосіб відбулося у всіх пострадянських країнах з урахуванням різниці в національних та історичних традиціях, ментальності населення, економічному розвитку тощо.

Крім того, виокремимо моделі адміністративної та економічної (господарської, арбітражної) юстиції на території євразійського простору:

1) Росія: адміністративні та господарські спори вирішують паралельно суди загальної юрисдикції та арбітражні суди; адміністративні спори розглядаються на підставі Цивільного процесуального кодексу, а адміністративні та господарські спори, які належать до компетенції арбітражних судів, – за нормами Арбітражного процесуального кодексу; 2) Білорусь: адміністративні та господарські спори вирішуються паралельно судами загальної юрис-

дикції та господарськими судами. Господарські суди функціонують окремо та розглядають адміністративні і господарські спори на підставі єдиного Господарського процесуального кодексу, але щодо першого виду спорів – за правилами адміністративного судочинства; 3) Казахстан: адміністративні спори вирішують загальні та адміністративні суди, а спори економічного характеру розглядають економічні суди і фінансовий суд. Зазначені суди функціонують поряд з адміністративними судами в рамках єдиної системи загальних судів; адміністративні та економічні спори розглядаються на підставі єдиного Цивільного процесуального кодексу; 4) Узбекистан: адміністративні спори розглядаються паралельно судами у цивільних і кримінальних справах та господарськими судами. Господарські суди вирішують адміністративні і господарські спори на підставі Господарського процесуального кодексу за правилами адміністративного судочинства; 5) Киргизія: адміністративні та економічні спори вирішуються загальними судами і розглядаються на підставі Цивільного процесуального кодексу за правилами цивільного судочинства, в рамках якого встановлені особливості для вирішення економічних та адміністративних спорів; 6) Таджикистан: адміністративні спори вирішуються паралельно су-

дами загальної юрисдикції та економічними судами. Система економічних судів функціонує окремо від системи судів загальної юрисдикції, а адміністративні спори в них розглядаються на підставі Кодексу про економічне судочинство за правилами адміністративного судочинства; 7) Молдова: адміністративні спори вирішуються судами загальної юрисдикції. Існує поняття «адміністративний суд», яке відображає спеціалізацію суддів, а не судів; адміністративні та економічні спори розглядаються на підставі Цивільного процесуального кодексу за правилами адміністративного судочинства; 8) Азербайджан: адміністративні та економічні спори вирішують спеціалізовані адміністративно-економічні суди, які входять до єдиної системи судів. Адміністративні спори розглядаються на підставі Адміністративно-процесуального кодексу, а економічні спори – за правилами Цивільного процесуального кодексу; 9) Вірменія: адміністративні спори вирішують Адміністративний суд та Касаційний суд на підставі Кодексу адміністративного судочинства, а господарські – господарський суд за правилами цивільного судочинства; 10) Грузія: адміністративні спори вирішуються судами загальної юрисдикції на підставі Адміністративно-процесуального кодексу, а комерційні спори – окружними судами.

Список літератури:

1. Хомяков Г. А. Административные суды в Российской Федерации / Г. А. Хомяков. – Казань: Юридическое издательство, 2001. – 194 с.
2. Мартинович И. К вопросу об унификации законодательства о судостроительстве Республики Беларусь и Российской Федерации / И. Мартинович // Юстыця Беларусі. – 1999. – № 3. – С. 26-31.
3. Бибило В. Н. Судостроительство в Республике Беларусь: учеб. пособие / В. Н. Бибило. – Мн.: Право и экономика, 2010. – 384 с.
4. Указ Президента Республики Казахстан от 24 августа 2009 года № 858 «О Концепции правовой политики Республики Казахстан на период с 2010 до 2020 года»: по сост. на 24 авг. 2009 г. / Президент Республики Казахстан. – Офиц. изд. – Казахстанская правда. – 27.08.2009 г. – № 205(25949).
5. Даулетияр А. Ж. Организационно-правовые аспекты развития системы специализированных судов в Республике Казахстан / А. Ж. Даулетияр // Мир закона. – 2010. – № 10. – С. 30-32.
6. Юрченко Р. Развитие специализированных судов в Казахстане / Р. Юрченко // Зангер. – 2006. – № 2. – С. 10-13.
7. Аленов М. А. Вопросы целесообразности специализированных экологических судов / М. А. Аленов // Правовая реформа в Казахстане. – 2008. – № 1(41). – С. 64-66.
8. Нуров С. Судебная реформа: тенденции и барьеры / С. Нуров // Зангер. – 2010. – № 12. – С. 21-25.
9. Шамшиев Д. А. Проблемы обеспечения организационно-правовой деятельности судов в РК: автореферат дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Джумабай Ахмедиярович Шамшиев; Каз. ин-т стратег. исслед. при Президенте РК. – Алматы, 2010 – 21 с.
10. Боршевский А. П. Судебная власть в Молдове и принципы доступа к информации о ее деятельности: история и современность / А. П. Боршевский // Российский судья. – М.: Юрист, 2009. – № 4. – С. 33-35.
11. Planul National de actiuni in domeniul drepturilor omului pentru anii 2010-2015. – Chisinau, 2010. – P. 32-34.
12. Доля И. Реформирование экономических судов в Молдове: «за» и «против» / И. Доля // BusinessClass. – 2010, № 42. – Режим пошуку: www.businessclass.md
13. Исламходжаев Х. Опыт Узбекистана в сфере правового реформирования имеет широкий международный резонанс / Х. Исламходжаев // Правда Востока. – 22 февр. 2013 г. – № 17.
14. Гафуров Х. М. Судебная система Республики Таджикистан: сравнительно-правовой анализ: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Хайрулло Мирзамонович Гафуров; Моск. гос. юрид. акад. – М., 2006. – 198 с.
15. Демократический транзит: модели развития стран Южного Кавказа / В. А. Кулик, В. М. Якушик, Е. Е. Синдеева, А. Н. Жуган. Под общ. ред. В. А. Кулик. – К.: ЦИПГО, 2013. – 42 с.

Глущенко С.В.

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

ОСОБЕННОСТИ ВНЕДРЕНИЯ СПЕЦИАЛИЗАЦИИ В СУДЕБНЫХ СИСТЕМАХ ПОСТСОВЕТСКИХ СТРАН

Аннотация

Статья посвящена вопросам внедрения специализации в постсоветских странах. Выделены и исследованы модели административной и экономической (хозяйственной, арбитражной) юстиции на территории евразийского пространства. Приведены аргументы существования тенденции к самостоятельности коммерческих (хозяйственных, экономических) и административных судебных инстанций и их относительного обособления в судебных системах. **Ключевые слова:** судебная система, специализация, экономический суд, хозяйственный суд, административный суд.

Glushchenko S.V.

National Law University named after Yaroslav Mudriy

PECULIARITIES OF SPECIALIZATION IMPLEMENTATION IN JUDICIAL SYSTEMS OF POST-SOVIET COUNTRIES

Summary

The article is devoted to specialization implementation in post-soviet countries. The author outlined and investigated models of administrative and commercial (economical, arbitral) justice on the territory of the Eurasian space. The author provided arguments of existence of the tendency to independence of commercial (business, economical) and administrative judicial instances and their relative separation in judicial systems.

Keywords: judicial system, specialization, economical court, commercial court, administrative court.

УДК 347

РЕЧОВІ ДОКАЗИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Далекорей А.М.

Ужгородський національний університет

Докази і доказування в цивільному судочинстві є невід'ємною частиною і процесуальним засобом пізнання у справі, її правильного вирішення. Досліджуються питання пов'язаних з речовими доказами, дається характеристика особливостей прямих і побічних, первісних і похідних речових доказів, їх взаємозв'язок. Обґрунтовується практичне значення поділу речових доказів на окремі види.

Ключові слова: доказ, засіб доказування, речові докази, прямі та побічні речові докази, первісні та похідні речові докази.

Постановка проблеми. Дискусійним питанням в теорії цивільного процесуального права є класифікація речових доказів, які можуть досліджуватися судом у процесі здійснення судочинства в цивільних справах, тобто зведення їх у систему, зумовлену правильним, планомірним розташуванням та взаємним зв'язком, розподіл їх на групи за спеціальними ознаками і властивостями. Правові норми, які регламентують використання речових доказів у цивільному процесі, належать до загальних правових інститутів цивільного процесуального права, оскільки речові докази характерні для будь-яких категорій цивільних справ, в основі яких лежить судове доказування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням даного питання в різні часи підходили дослідники як теоретичних, так і процесуальних наук: В. В. Молчанов, С. С. Алексеев, Р. С. Белкін, С. І. Білозерська, С. С. Бичкова, Ю. В. Білоусов, А. Т. Боннер, С. В. Васильєв, Є. В. Васильєвський, А. П. Вершинін, С. В. Никитін, Ю. К. Осипов, В. К. Пучинський, В. В. Комаров, В. А. Кройтор, С. В. Курильов, Л. Ф. Лісницька, Д. Д. Луспенник, І. В. Решетнікова, Б. К. Рижов, Т. В. Сахнова, В. І. Тертишников,

М. К. Треушников, Ф. Н. Фаткуллін, С. Я. Фурса, Т. В. Цюра, Д. М. Чечот, Н. О. Чечіна та інші. Водночас низка питань залишається спірною. Вони вимагають подальшого дослідження, в тому числі із використанням окремих нових підходів.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Недостатньо розглянутим залишається поняття та структура інституту речових доказів як сукупності норм не тільки процесуального, а й матеріального права, а також не визначене їх місце у системі цивільного процесуального права.

Мета статті. Розкриття комплексного характеру інституту речових доказів у цивільному процесі та визначення місця правових норм, що входять до інституту речових доказів у системі цивільного процесуального права. Ґрунтовний та всебічний аналіз класифікації речових доказів шляхом аналізу існуючих у теорії цивільного процесуального права різновидів, так і через формулювання авторських критеріїв для розподілу речових доказів на види.

Виклад основного матеріалу. Доказами в цивільній справі є будь-які фактичні дані, на підставі яких у визначеному законом порядку суд встановлює наявність або відсутність обставин, що об-